

постійного вдосконалення військових технологій, професійної підготовки військовослужбовців, а також активного міжнародного співробітництва. Лише за таких умов держава зможе ефективно захищати своїх громадян та забезпечувати національну безпеку.

У підсумку, сучасний стан оборонної функції держави характеризується високим рівнем технологічних досягнень, активним міжнародним співробітництвом та готовністю до нових викликів. Водночас, потребує постійного вдосконалення та адаптації до динамічних змін світової безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 13 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

3. Marhold A-A. Responses of international legal academia to the Russian invasion of Ukraine. *Leiden Journal of International Law*. 2023;36(3):487-494.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

Бойчук Олег Ігорович,
аспірант Приватного вищого навчального
закладу «Європейський університет»

ВИДИ ОБМЕЖЕНЬ СВОБОДИ ДОГОВОРУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У цивільному праві свобода договору є одним з основоположних принципів, що дозволяє сторонам вільно укладати договори та визначати їх зміст. Однак існують певні обмеження цієї свободи для захисту публічних інтересів, прав інших осіб та дотримання правопорядку. Основні види обмежень свободи договору:

1. Обмеження законом:

Імперативні норми: Деякі положення законодавства є обов'язковими для дотримання і не можуть бути змінені або виключені за згодою сторін (наприклад, обмеження на продаж певних товарів, встановлення мінімальної заробітної плати тощо).

Заборона договорів, що суперечать закону: Договори, які суперечать законодавству або містять умови, що порушують правопорядок або моральні принципи, визнаються недійсними.

2. Обмеження добрими звичаями і мораллю:

Договори, які суперечать загальноприйнятим нормам моралі або добрим звичаям, також можуть бути визнані недійсними.

3. Обмеження публічним порядком:

Свобода договору не повинна суперечити публічним інтересам або державному правопорядку. Договори, що порушують ці принципи, можуть бути визнані недійсними.

4. Обмеження через захист прав третіх осіб:

Договори не можуть порушувати права третіх осіб або створювати для них обтяження без їхньої згоди. Наприклад, укладення договору, що передбачає передачу речі, яка належить третій особі, без її згоди, є незаконним.

5. Обмеження через недієздатність сторін:

Якщо одна зі сторін договору є недієздатною або має обмежену цивільну дієздатність (наприклад, неповнолітні, особи з психічними розладами), це може бути обмеженням для укладення договору.

6. Обмеження в сфері захисту прав споживачів:

Законодавство про захист прав споживачів містить спеціальні положення, які обмежують свободу договору між підприємцем і споживачем для захисту слабшої сторони – споживача.

Ці обмеження забезпечують баланс між свободою договору і необхідністю захисту публічних і приватних інтересів.

У вітчизняній науковій літературі домінує підхід, що обмеженнями свободи договору є норми нормативних актів, звичаї ділового обороту, а також моральні засади суспільства, що ґрунтуються на розумності, справедливості та добросовісності [4, с. 168].

Згідно європейських підходів свобода договору може бути обмежена заради гарантування справедливості, наприклад, якщо необхідно запобігати певним формам дискримінації чи зловживанню домінуючим становищем [7].

У «Принципах, Дефініціях і Модельних Правилах Європейського приватного права» (DCFR) зафіксовано допустимі обмеження свободи договору, зокрема:

– обмеження щодо третіх осіб (згідно вказаної засади сторони можуть укласти договір тільки щодо себе, якщо не передбачено інше. Договір може діяти доти, поки він не порушує прав третіх осіб. DCFR містить певні винятки, зокрема щодо представництва та застереження на користь третьої особи);

– обмеження щодо шкоди третім особам та суспільству (якщо вказане обмеження буде порушене та матиме місце шкода третім особам чи суспільству, то такий договір може бути визнаний недійсним, навіть якщо його уклали дві рівноправні сторони. Наводиться приклад, що у випадку порушення договором актів ЄС, антимонопольного національного законодавства, що призвело до суспільної шкоди, він має визнаватися недійсним);

– обмеження у випадку неповної згоди (у випадку коли сторона мала слабші позиції, згода була невільна або мала місце дезінформація. Наприклад, договір було укладено у результаті помилки або шахрайства, внаслідок примусу чи несправедливого експлуатування, що є підставами для визнання таких договорів недійсними);

– обмеження, спрямовані на недопущення дискримінації (дискримінація розглядається як особлива антисоціальна форма заперечення договірної свободи, а також людської гідності іншої сторони). DCFR забороняє форми дискримінації за статтю, віком та іншими критеріями, перелік яких є відкритим і дозволяє державам-членам ЄС його розширювати у національному законодавстві);

– обмеження свободи приховування інформації на переддоговірних етапах (для запобігання таких несправедливостей, як укладання договору під впливом помилки, шахрайства, примусу, експлуатації, важливим є отримання сторонами повної та достовірної інформації. У сучасних умовах сторонам потрібно надати більше інформації, аби з впевненістю можна було стверджувати, що вони повністю поінформовані. Зауважується, що закон повинен передбачати обов'язок надання повної інформації не тільки про основні характеристики товару, послуг, але і щодо інших істотних обставин. DCFR по суті містить механізм, що встановлює класичний захист від помилок із доповненням обов'язку надати контрагенту інформацію, що є вагомою і дозволяє приймати обґрунтовані рішення. Вказане поширюється як щодо договорів із споживачами, так і на суб'єктів підприємницької діяльності. Критерієм вагомої інформації є те, що сторона укладає договір, який би вона не уклала при наявності в неї вказаних відомостей, що є підставою для правового захисту) [7].

В. Борисова обґрунтовує, що свободу договору можна обмежити задля необхідності захисту більш слабших сторін у договірних відносинах, а також захисту публічних інтересів [2, с. 72]. Л.Г. Паращук вважає, що саме задля збалансування індивідуальних та суспільних інтересів, які взаємодіють органічно, із взаємопроникністю та взаємовпливом приватноправових та публічно-правових норм права, має здійснюватися обмеження договірної свободи, що буде зрозумілим для сторін договору, не призведе до негативного ставлення чи супротиву [5, с. 185]. Г. Бабаджанян, досліджуючи обмежування саморегулювання на прикладі договору купівлі-продажу, зауважує на тому, що саме принцип доцільності здійснює визначальний вплив на формування умов нормативного саморегулювання при визначенні змісту договорів [1, с. 57]. Є.О. Тупицька, досліджуючи обмеження прав кредиторів за договором споживчого кредитування, вважає що в окремих випадках закон передбачає можливість встановлювати обмеження щодо здійснення певних правомочностей учасниками цивільних правовідносин з метою забезпечення можливості іншому учаснику реалізувати свої права та стабілізувати баланс інтересів учасників договірних відносин [6, с. 98].

Н.Ю. Голубева розкриває види обмежень свободи договору через аналіз конкретних прикладів, зокрема щодо вибору іншої сторони договору науковиця наводить такий приклад: право учасника товариства з обмеженою відповідальністю на продаж його частки у статутному капіталі обмежується

переважним правом інших учасників на купівлю; договір підлягає укладенню примусово у випадках, коли це прямо встановлено у законі для публічних інтересів або коли сторони добровільно взяли на себе таке зобов'язання [3, с. 26].

В. Ладиченко, І. Кравцова виділяють вертикальні обмеження свободи договору. При цьому вчені зауважують, що обмеження договірної свободи встановлено для запобігання порушенню інтересів суспільства, гарантування конкуренції на ринку, а також заради охорони прав учасників відносин. Вірним є і підхід, що при наявності обґрунтованих обмежень створюються умови розвитку приватноправових відносин, що є реалізацією економічної та соціальної функції держави. Віктор Ладиченко, Ірина Кравцова вважають, що основним правовим засобом обмеження свободи договору є імперативні норми, які не дозволяють сторонам приймати самостійні рішення, а також виділяють такі види обмежень: 1) обов'язковість укладання договору для певної сторони; 2) заборони щодо укладання окремих видів договорів для визначених суб'єктів; 3) обмеженість участі однієї із сторін у визначенні умов договору; 4) встановленість на рівні закону приписів щодо умов договору; 5) вимога узгодженості умов договорів з типовими; 6) закон містить механізм укладання договору, який включає попереднє узгодження умов (чи дозвіл на укладання, чи вчинення визначених дій до укладання договору). Вказані види обмежень вчені вірно узгоджують із державою та її впливом на договірні відносини. А під вертикальними обмеженнями науковці пропонують розуміти такі, які виникають на основі волі сторін, коли вони добровільно в укладеному правочині обмежують свої подальші дії [4, с. 165].

Щодо європейських стандартів, то вони відображені у DCFR, де у повній мірі відтворено підхід гарантування максимальної свободи договору, але при цьому міститься обґрунтування для застосування ряду обмежень з метою забезпечення справедливості, балансу суспільних та приватних інтересів, захисту прав та інтересів слабшої сторони договору (у тому числі споживачів), запобігання певним формам дискримінації чи зловживанням домінуючим становищем, створення основи для економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бабаджанян Г. Договір купівлі-продажу товарів: загальні обмеження саморегулювання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 1. С. 54–62.

2. Борисова В. Принципи цивільного права. *Право України*. 2017. № 7. С. 67–75.

3. Голубєва Н. Ю. Свобода договору як принцип цивільного права. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2009. Вип. 51. С. 25–29.

4. Ладиченко В., Кравцова І. Теоретичні аспекти співвідношення вертикальних обмежень та принципу свободи договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 163–170.

5. Паращук Л. Г. Теоретичні аспекти співвідношення свободи договору та публічного інтересу. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль. 2013. № 3. С. 184–191.

6. Тупицька Є. О. Обмеження прав кредиторів за договором споживчого кредитування. *Право.UA*. 2023. № 2. С. 97–101.

7. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. The voice of European Lawyers. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles__definitions_and_model_rules_of_European_private_law_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf

Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Бескеткіна Марина Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Динамічний розвиток суспільних відносин зумовлює зміни у сфері прав та обов'язків людини та громадянина, що набувають нового змісту, інших інтерпретацій тощо. Розробка і впровадження ефективної державної політики, яка б урахувала всі складові елементи прав і свобод людини, є пріоритетним завданням демократичних, правових держав. Загалом інститут прав людини (як соціальний фундамент гуманізму) завжди залишається одним з найвищих моральних ідеалів, до втілення якого мають поступово, але нездоланно наближатися кожне суспільство, кожна держава [1].

З огляду на сучасні глобальні та локальні виклики, формування державної політики у сфері прав людини потребує обґрунтованого підходу, зокрема в аспектах систематизації прав людини, їх гарантування та правового регулювання. У сучасних умовах теоретико-правові дослідження щодо розвитку прав і обов'язків людини й громадянина набувають особливого значення, враховуючи потребу в правовій уніфікації та гармонізації, нових викликів, досягнень науки і техніки тощо. З розвитком суспільства змінюються соціально-економічні, політичні й культурні умови, що впливають на права й обов'язки громадян у різних сферах. Наприклад, М.Г. Хустова зазначає, що результати цифровізації багатьох сфер життя вимагають осмислення та адекватного формулювання правового механізму регулювання, реалізації та захисту прав людини з метою сталого соціально-економічного розвитку, забезпечення реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина [2,